

Kapitel 6

Drömmar om frihet och social rättvisa i postetnisk aktivism

Suvi Keskinen

Introduktion

Framtiden och visioner av en bättre värld är helt centrala för antirasistisk aktivism, liksom för feminismen och många andra rörelser för social rättvisa. Att ha en framtidsvision om förändring och ett samhälle som inte längre skulle vara strukturerat kring rasism, klassorättvisor och kolonialitet är viktigt för de flesta som organiserar och deltar i aktivism. Trots detta tenderar framtidsvisionerna att vara ganska lösryckta från det vardagliga arbetet för antirasism och andra former av social rättvisa. De är ofta svåra att sätta ord på och kan lätt hamna i skymundan när aktivisterna fokuserar på den dagliga kampens utmaningar. Visionerna och drömmarna om förändring präglar dock många diskussioner om aktivism – dels som direkta förväntningar men oftast som indirekta hänvisningar till en bättre framtid.

I kapitlet analyserar jag aktivistberättelser om förändring och avbilder av en framtid bortom de förtryckande strukturer som kännetecknar dagens nordiska samhällen. Kapitlet fokuserar på en viss typ av antirasism som jag kallar postetnisk aktivism. Med detta menar jag aktivism som baserar sig på en gemensam förståelse av att vara rasifierad som icke-vit eller ”den andra” i de nordiska samhällena (se Keskinen 2022). Denna typ av aktivism går bortom etnisk tillhörighet och diasporisk gruppbildning – trots att individuella aktivister kan tänka att det är viktigt med familjeband och tillhörighet till exempelvis den kurdiska eller chilenska diasporan, är det inte den typ av organisering de har valt att engagera sig i. I stället deltar de i aktivism som förenar medlemmar med olika diasporiska eller etniska tillhörigheter genom att fokusera på rasism och rasifieringsprocesser i de nordiska samhällen där de bor.

Det finns ett livligt fält av postetnisk aktivism i de tre länder som forskningen analyserar (Sverige, Finland och Danmark) som samlas på sociala medier, i marginaliserade förorter, på demonstrationer, seminarier och kulturevenemang. Speciellt under 2010-talet har aktivisterna

utvecklat olika medieplattformar, till exempel den feministiska nätsidan *Rummet* och Instagramkontot *Makthavarna* som båda samlade in erfarenheter från unga rasifierade människor och ifrågasatte den dominerande bilden av jämlika, färgblinda nordiska samhällen. Under de senaste tio åren har likväl nya aktivistgrupper uppstått i de marginaliserade och rasifierade förorterna, som till exempel *Förorten mot våld*, som krävt samhällseliga lösningar för att få slut på det dödliga våldet, och *Förenade Förorterna*, som bland annat ordnat nationella poesitävlingar i upp till tio svenska städer. Trots att de tre nordiska länderna har många olikheter, kännetecknas de alla av rasifierande processer och klasstrukturer som utgör grogrunden för postetnisk aktivism. Många aktivister är barn till invandrare, födda och uppväxta i de nordiska länderna, men en del har själva migrerat och flera har så kallad blandad familjebakgrund. Det som är gemensamt för alla är dock erfarenheten och analysen av att bli rasifierad som ”den andra” i samhällen som vägrar att ta itu med rasistiska tankesätt och hierarkiserande sociala processer.

I kapitlet analyserar jag det som Robin D.G. Kelley (2002) kallar för ”frihetsdrömmar”: Vilka förståelser av en bättre framtid och ett rättvisare samhälle utvecklar aktivisterna? Jag är även inspirerad av diskussioner om fantasins politik (*politics of imagination*) där betydelsen av avbilder och fantasi för politisk mobilisering betonas. Kapitlet baserar sig på fältarbete, intervjuer, mediematerial och texter producerade av aktivister. Materialet har samlats in under 2015–2020 i Sverige, Danmark och Finland. Trots att vissa skillnader är relaterade till den nationella kontexten har jag inte primärt fokuserat på en sådan analys utan utgått från det som kallas translokala studier, det vill säga analyserat likheter och skillnader i aktivismen på lokal nivå (se Keskinen 2022). Fältarbetet gjordes i fem städer (Malmö och Stockholm i Sverige, Köpenhamn i Danmark, Helsingfors och Åbo i Finland) där jag kartlade lokala aktiviteter och deltog i evenemang. Därtill har jag intervjuat 81 aktivister och föreningsrepresentanter om deras engagemang i och åsikter om aktivism (33 intervjuer i Sverige, 23 i Danmark och 25 i Finland¹³). Material har även samlats in på sociala medier

13 Av anonymitetsskäl har jag valt att enbart presentera information om aktivisternas nationella kontext. Att följa den translokala logiken hade riskerat att peka ut individuella aktivister, speciellt i de mindre städerna.

(aktivistgrupper webbsidor, texter de producerat osv.) och nyhetsmedier. Jag har haft kontakt med en del aktivister efter intervjun, medan andra föredragit att enbart bidra genom intervjun.

Kapitlet är organiserat på följande vis. Först diskuterar jag fantasins politik och drömmandets betydelse för antirasismen. Sedan beskriver jag begreppet postetnisk aktivism och dess relation till antirasismen. Den empiriska analysen fokuserar på två typer av fantasier. En del drömmar om frihet och social rättvisa utgår från en kritik av de existerande föreställningarna om nationell tillhörighet, ras- och klasshierarkier på arbets- och bostadsmarknaden och global kolonialitet för att skapa alternativa visioner om gemensam kamp och framtidens möjligheter. En annan del av drömmarna börjar i stället med ett ”öppet rum”, en upp och ner-vändning av hierarkiskt tänkande – hur skulle samhället och världen se ut om de som rasifieras som icke-vita eller ”de andra” inte behövde förhålla sig till förtryckande strukturer och kulturella meningar? Den förstnämnda fantasins politik är mera utbredd, men även ”öppna rummets” fantasier kan stimulera till politisk organisering och social förändring genom kreativitet som inte nöjer sig med existerande alternativ.

Drömmar om framtiden som fantasins politik

Robin D.G. Kelley (2002) ser kollektiv organisering som ett laboratorium för ny kunskap och samhällsvisioner – ett argument som även många andra svarta, feministiska och vänsterorienterade forskare har fört fram. Enligt Kelley inspirerar drömmar om en bättre framtid till politisk organisering och motiverar fortsatt kamp även i situationer av hård repression. Drömmar har också förmågan att binda ihop generationer av aktivister, och kollektiva drömmar lockar unga att delta i kampen om en bättre framtid. Drömmandet visar att det finns en annan möjlig verklighet, bortom det nuvarande samhället och dess rasifierade, klassmässiga och könade hierarkier. För Kelley är drömmar i sociala rörelser en kollektiv företeelse, och de är även viktiga för att upprätthålla kollektiv mobilisering. Drömmar om frihet och social rättvisa kan också ses som en del av hoppets epistemologi (se Krifors, Sältenberg, Mulinari och Neergaard kapitel 1), som sociala rörelser och intellektuellt arbete bygger på när de envist söker efter förändring och den ”öppna terräng”

som framtiden kan förverkliga. Hoppets epistemologi strider inte mot analyser och erfarenheter av förtryck, exploatering och sorg, utan utvecklas i ett dialektiskt förhållande till dem.

Jag tolkar drömmar om frihet och social rättvisa i aktivismen som fantasins politik (*politics of imagination*) där möjligheten att tänka bortom existerande sociala ordningar och utveckla subversiva politiska handlingar är avgörande för politisk mobilisering. Att agera politiskt kräver någon typ av avbild av vad gemenskap och politik är – därmed är avbilder och fantasi helt centrala för politisk mobilisering (Bottici 2011). Trots den generella tendensen att se fantasi som en individuell handling, har många forskare argumenterat för fantasins kollektiva drag och dess djupa samhällseliga förankring (Bottici & Challand 2011; Latimer & Skeggs 2011). I sådant tänkande är inte avbilder och fantasi något avskilt från eller motsatsen till verkligheten, utan inbyggda i de sociala och kulturella kontexterna i vilka postetniska aktivister agerar. Avbilder och kollektiva fantasier ”gör ett politiskt arbete” (Latimer & Skeggs 2011) – de används för att föra fram politiska mål och utveckla tankesätt som går emot rådande sociala ordningar. Politisk fantasi kräver att man är både kritisk mot existerande orättvisor och öppen för att det finns flera sätt att organisera sociala relationer.

Postetnisk aktivism som (och bortom) antirasistisk mobilisering

Den typ av antirasism som analyseras i kapitlet kallar jag för *postetnisk aktivism*, där den gemensamma förståelsen av att vara rasifierad som icke-vit eller ”den andra” i nordiska länder är gemensam för aktivisterna trots många olikheter. Under fältarbetet identifierade jag fem olika typer av postetnisk aktivism. Den mest utbredda aktivismen av detta slag är *antirasistisk feminism och queer of colour*-mobilisering, som är starka i alla de tre länder där forskningen gjordes. *Aktivism som fokuserar på den svarta erfarenheten och den afrikanska diasporan* är också kännetecknande för de tre länderna, trots att det finns skillnader i hur etablerade grupperna är i de olika länderna. *Aktivism i marginaliserade och rasifierade förorter* är vanligast i Sverige, men har även betydelse i Danmark där kampen emot ”ghettolagen” varit aktuell de senaste åren. *Muslimsk aktivism mot islamofobi* och antimuslimsk rasism existerar i alla de tre

länderna. *Person of colour (PoC)-aktivism* är ett särskilt vanligt samlingsnamn för postetnisk aktivism i Finland, men även en viktig del av den svenska och danska aktivismen, speciellt i sociala medier. I tillägg till dessa fem utbredda former av postetnisk aktivism, finns även några mera marginella sätt att formulera det gemensamma: framförallt handlar de om att leva i mellanförskapet, erfarenheter av kreolisering eller att ha blandad familjebakgrund.

Postetnisk aktivism kan tänkas som en del av det antirasistiska fältet, som består av flera olika fraktioner. Alana Lentin (2004) ser i sin klassiska forskning om antirasistisk mobilisering i europeiska länder en central skiljelinje mellan olika antirasistiska rörelser i deras relation till nationalstaten. Enligt henne kan antirasismer bäst förstås genom att placeras på ett kontinuum mellan närhet och distans till staten och nationalistiska ideologier. Snarare än en enhetlig rörelse kan antirasismen betraktas som ett fält av olika grupperingar som söker samarbete och allianser för att uppnå politiska mål. Även Gargi Bhattacharyya, Satnam Virdee och Aron Winter (2020) skiljer mellan olika typer av antirasistiska traditioner, bland annat sådana som fokuserar på kopplingen mellan rasism och kapitalism, antifascistiska traditioner, kritiska perspektiv på statsrasismen och antirasismer som bygger på erfarenheter av rasismens dehumaniserande praktiker. Inom forskning kallas den typen av antirasism som jag här studerar ofta för självorganiserad och vardagsbaserad mobilisering där levda erfarenheter vittnar om de rasistiska samhällsstrukturerna (t.ex. Gilroy 1987). Speciellt för denna typ av antirasistisk organisering är att deltagarna har egna erfarenheter av rasism och förtryckande sociala strukturer, i tillägg till ett analytiskt ramverk om vad rasism är. Sådan organisering skiljer sig markant från antirasismer där de flesta deltagarna tillhör den vita majoritetsbefolkningen och den politiska agendan ofta saknar perspektiv formulerade av dem som drabbas av rasism.

Samtidigt som postetnisk aktivism kan ses som en del av det antirasistiska fältet, där den både samarbetar med och kritiserar andra former av antirasismer, är postetnisk aktivism en rörelse vars aktiviteter, motivation och påverkan är betydligt bredare än antirasismens. Som Paul Gilroy (1987, s. 2425) hävdar, har svart organisering alltid varit mera mångfasetterad till innehåll, form och omfattning än det som

betraktas som antirasism. Där ingår kulturellt arbete och andra organiseringsformer som inte utvecklar direkta politiska krav eller fokuserar på politiskt beslutsfattande. Detta är tydligt inom den breda skalan av postetnisk aktivism som existerar i de nordiska länderna. Till exempel är självomsorg och firandet av svart skönhet centrala för vissa delar av postetnisk aktivism, framförallt svart feminism, men kan lätt feltolkas som icke-politiska eller till och med nyliberala handlingar (Charania 2019; Keskinen 2022, s. 63–64), om man inte förstår deras roll i överlevnadens politik. ”Överlevnadens politik” är ett begrepp utvecklat inom svart feminism som hänvisar till det politiska i att försöka överleva och hitta kollektiva sätt att läka i fientliga och våldsamma samhällsstrukturer (Collins 2000; Bassel & Emejulu 2018). En stor del av postetnisk aktivism handlar också om att ”tala med varandra” – utbyta erfarenheter och tänka tillsammans kring tolkningar av dem utan att rikta sig till samhällsgrupper som förkroppsligar maktpositioner eller maktfulla institutioner i samhället.

Postetnisk aktivism har också påverkat många andra sociala aktörer än antirasistiska organisationer. Detta gäller framför allt olika feministiska, queer- och vänsterrörelser, det breda medielandskapet från sociala medier till nyhetsmedier samt olika statliga institutioner som försöker utveckla inkluderande och normkritiska politikåtgärder. Trots att påverkan inte alltid är den som aktivisterna själva skulle önska sig, kännetecknas det sista årtiondet av ett ökat fokus på frågor om vithet, antirasism, svart-het och strukturell rasism i den officiella sfären i de studerade länderna (Danbolt & Myong 2019; Aronsson 2020; Seikkula 2020). Medan vissa aktörer har plockat upp idéer och politiska krav från postetniska aktivister och skribenter, har andra grupper snarare sett dem som hotfulla och förvrängda krav som hotar den existerande sociala ordningen och privilegierna som den garanterar. Att enbart betrakta postetnisk aktivism som en del av antirasismen kan leda till att man förbiser dess olika former och betydelser, men även att man försummar dess påverkan på det breda politiska fältet och medielandskapet.

Det postetniska i den här typen av aktivism bör ses som att aktivisterna ifrågasätter osynliggörandet av rasifierade relationer och rasism som karakteriserar de europeiska länderna under efterkrigstiden, eftersom man anammat en färgblind diskurs med etnicitet och kultur som centrala

begrepp (El-Tayeb 2011; se även Karlsson Blom och Krifors kapitel 2). Genom att lyfta upp frågor om rasifiering och rasism och genomskåda det eufemistiska användandet av etnicitet i sådana processer går ett postetniskt tankesätt bortom den rådande ordningen. Samtidigt ifrågasätter aktivisterna det hegemoniska sättet att använda etnicitet för att skapa skillnader mellan dem som har en självklar rätt att tillhöra nationen och dem som (på grund av rasifierande processer) förblir annorlunda och "främmande". Det postetniska innebär också en transformering av den diasporiska tillhörigheten gentemot länder och grupper av människor som aktivisterna har släktband till. Trots att diasporan kan ha betydelse för aktivister handlar det snarare om kreolisering (Gutiérrez Rodríguez & Tate 2015) där diasporisk tillhörighet blandas med tillhörighet till nya lokaliteter, andra diasporor och det nuvarande hemlandet.

Kunskap om det koloniala arvet och framtiden

Det kan låta paradoxalt, men en central resurs för att skapa framtiden är historien och att utveckla berättelser om bakgrunden till dagens samhälleliga situation. Det baserar sig på den narrativa logiken, som enligt Hayden White (2011) kännetecknas av en strukturerad tidsmässig koherens där enstaka händelser förknippas med andra och får sin mening genom att ingå i kedjan mellan det förflutna, samtiden och framtiden. Narrativisering är ett sätt för postetniska aktivister att skriva om historien och använda den som ett samtida redskap för att förändra framtiden. Historien är inte viktig enbart i sig, utan genom det perspektiv den ger på dagens samhälle och den mobilisering som kan förändra morgondagens sätt att leva tillsammans.

Relationen till historien och dess omskrivning är mest central inom aktivism som mobiliserar den afrikanska diasporan, ibland även kallad för svart aktivism. Liknande mönster syns inom aktivismen i de tre nordiska länderna, trots att fokus till viss mån ligger på olika händelser. Denna typ av aktivism tar avstamp i koloniala historier och deras anknytning till rasismens utveckling i de nordiska länderna. I stället för att acceptera den dominerande uppfattningen om de nordiska länderna som utanförstående och "oskyldiga" till den europeiska kolonialismen och dess ekonomiska plundring av stora delar av världen (Keskinen m.fl. 2009; Loftsdóttir & Jensen 2012), fokuserar aktivisterna på de historier

av slavhandel och koloniala projekt som de nordiska länderna deltagit i. Således har svenska aktivister, med Afrosvenskarnas riksorganisation i spetsen, utarbetat ett flertal aktioner för att minnas slavhandeln under svensk flagga (Weiss 2016) och koloniseringen av ön Saint-Barthelémy i Karibien samt den kortvariga fästningen Cabo Corso i det nuvarande Ghana. Afrosvenskarnas riksorganisation har till exempel organiserat stadsvandringar ”i slavhandelns fotspår” i centrala Stockholm och olika evenemang för att utbilda vanliga svenskar om Sveriges roll i den transatlantiska slavhandeln. Organisationen har även riktat sig till politiker och myndigheter i sin kampanj att etablera ett minnesmärke för offren till den transatlantiska slavhandeln och Sveriges deltagande i slavhandeln. När Said beskriver aktiviteterna, drar han tydliga länkar till dagens samhälle och den rasism afrosvenskarna upplever i dag. Att minnas historien är ett sätt att lyfta upp antisvart rasism i dagens Sverige och visa på kontinuitet i behandlingen av svarta människor.

Det handlar om att uppmärksamma minnesdagen för avskaffandet av Sveriges transatlantiska slavhandel. Det handlar om att få politiker, tjänstemän och myndigheter i Sverige att förstå allvaret med afrofobi i dag. Det handlar om att få dom att också ge erkännande och utrymme i offentligheten för, ja, svarta människors lidande som också har orsakats av Sverige och Sveriges inblandning i det här. Och på vilka effekter eller konsekvenser som det har på människors liv, på människors hälsa och livskvalitet i dag, det lämnar efter sig ett arv. (Said, Sverige)

Anknytningen mellan historien, samtiden och framtiden är också tydlig i minnesarbetet och de aktiviteter som det danska kollektivet Marronage organiserar. Det dekoloniala feministiska kollektivet etablerades för att minnas dansk kolonialism och slavhandel när hundra år gått sedan de danska kolonierna i Karibien såldes till USA 1917. Hundraårsminnet uppmärksammades i Danmark på flera olika håll i civilsamhället, av museer och konstutställningar (Jensen 2019). Ett av de tydligt kritiska perspektiv som sammankopplade historien med nutidens danska politik presenterades av Marronage, en separatistisk grupp för svarta, bruna, urfolk och andra icke-vita människor som ger ut en tidskrift och ordnar

olika evenemang. Den vill visa på sambanden mellan kolonialism och statsrasism samt skriva (om) historien och nutidsberättelsen från de marginaliserade gruppernas perspektiv. Marronage drar paralleller mellan dansk slavhandel och dagens invandringspolitik, som båda anses följa en dödlig politik – i likhet med det Achille Mbembe (2003) kallar för nekropolitik där staten beslutar om vem som kan leva och vem som ska dö eller tvingas till ett liv som ”levande död”, vilket även följer tydliga rasifierade mönster.

I ett utlåtande som publicerats på den internationella kvinnodagen 2019, argumenterar Marronage för att slaveriet och kolonialismen utvecklade ett förtryckande system och ett epistemologiskt paradigm som fortsätter även i dag i form av det danska utvisningslägret Själsmark och en långvarig dödskamp som asylsökanden i lägret utsätts för (Marronage 2019). I texten artikulerar Marronage också möjligheter till förändring och en verklig ”paradigmförändring” som skulle bryta med dödslogiken och traditionen av slaveri och kolonialism. Marronage uppmanar till en förändring i feministisk politik och det danska politiska landskapet över lag, som man anser ska kunna ske genom att sätta fokus på kampen som förs av asylsökare, hyresgäster i allmänna bostäder som kämpar för rätten till sina hem och mot de diskriminerande ”ghetto-lagarna”, socialbidragsmottagare, queer- och transpersoner, muslimer, barn av invandrare och andra grupper som håller fast vid etisk politik. Detta till skillnad från det breda politiska fältet i Danmark som utvecklar och godkänner dödspolitiken och kriminaliseringen av invandring och rasifierade minoriteter. Marronage utvecklar därmed ett narrativ som utgår från historien för att analysera samtiden och visionera framtiden. Det sker genom att de både identifierar en lång kontinuitet av nekropolitik och visar på de marginaliserade gruppernas kamp som funnits sedan slaveriet och kolonialismen, vars arvingar de ser sig som. De vill även uppmana till koalitioner som kan ändra framtiden.

Den afrofinska aktivismen har speciellt fokuserat på historien om det finska missionärsarbetet och dess relation till Owambo i nuvarande Namibia. Owambo var ett centralt mål för finskt missionärsarbete sedan 1870 och fram till mitten av 1900-talet då den lokala evangelisk-lutherska kyrkan blev självständig. Även därefter var kontakterna utbredda och den finska synen på Afrika har i hög grad formats av missionärsarbetet

(Löytty 2006). Den afrofinska aktivismen och svarta konstnärer i Finland har varit intresserade av historien om Rosa Emilia Clay, den första svarta personen som fick finskt medborgarskap 1899. Clay adopterades som barn av finska missionärsarbetare i Owambo, som tog henne med till Finland där hon visades upp och förväntades sjunga på kyrkliga evenemang (Namhila & Hillebrecht 2019; Rastas 2019). Clay utbildade sig till lärare och arbetade på olika orter i Finland innan hon flyttade till USA, som många andra finländare i början av 1900-talet. I USA blev Clay en viktig medlem av det finska samfundet där hon ledde körverksamhet och lärde migranternas barn det finska språket. Konstnären Sasha Huber med haitisk-schweizisk bakgrund har skapat serien *De första* (*The Firsts*), som hänvisar till de förmödrar och förfäder av afrikanskt ursprung som levt i Finland tidigare, och Rosa Emilia Clay är det mest kända verket i serien. Clays livshistoria fick också en stor roll i podcasten *Sökandet efter Afro-Finlands historia* som utvecklades av Ruskeat Tytöt Media (Bruna Flickor Media), en medieplattform producerad av och för bruna, svarta, urfolk och andra rasifierade minoritetsgrupper. Podcasten fokuserade på historien om finskt deltagande i kolonialism, afrofinnarnas historia och familjehistorier, men inkluderade även perspektiv på relationen till afrikanamerikaner och afrofuturism, det vill säga diskussioner om afrocentrerad estetik och filosofi. Podcasten följde den narrativa logiken att utgå från historien för att komma till samtiden och framtiden. Att enbart diskutera historien är inte vad aktivisterna är ute efter, utan det viktiga för aktivisternas fantasins politik är vilket perspektiv historieberättelserna möjliggör för förståelser av samtiden och framtiden.

Den finska aktivismen visar också på en annan del av kolonialismen som är viktig för berättelsen om nutid och framtid – kolonialismen i Sápmi som pågått sedan flera århundraden. I den finska postetniska aktivismen har samiska aktivister och konstnärer haft ett tätt samarbete med afrofinska och andra postkoloniala aktivister. Till exempel har det årliga antirasistiska och feministiska evenemanget #StopHatredNow i centrala Helsingfors haft ett tydligt drag av samiska perspektiv i programmet, och många evenemang årligen har inkluderat samiska aktivister med svarta, bruna och andra aktivister med familjehistorier utanför Europa. Det samiska perspektivet knyter ihop historien och nutiden på ett tydligt sätt, för att kolonialismen ses som ett fenomen som inte är

över. Därmed blir framtiden den som kan föra med sig verklig förändring och ett slut på den nuvarande situationen.

Aktivisterna skapar alltså kunskap som bidrar till epistemologisk rättvisa (Bhambra 2021), vilket grundar sig i tanken att kolonialism och slaveri var centrala för att utveckla moderniteten och dess kunskapsproduktion. Epistemologisk rättvisa kräver ett erkännande av den kunskap som marginaliserats i de materiella och kunskapsprocesserna, det vill säga kunskapen som produceras av grupper som förtryckts, exploaterats och rasifierats under modernitetens och kolonialitetens gång.

Rätten att tillhöra och behovet av nya berättelser

En del postetniska aktivister använder familjehistorier som en central resurs för nytänkandet om tillhörighet och visionära perspektiv. Ett exempel på hur familjehistorier kan användas på detta sätt är det danska initiativet *Roadtrip till det nya Danmark* som utvecklades av fem mödrar med barn i samma lågstadieskola i stadsdelen Nørrebro i Köpenhamn. Genom familjehistorier och en kollektiv bearbetning av dem utvecklade mödrarna och barnen, tillsammans med sina bredare familje-, skol- och lokala nätverk, nya berättelser om tillhörighet som vävde ihop de nordiska ländernas historia och samtid med resten av världens. Samtidigt ifrågasatte de hegemoniska förståelser av nationell tillhörighet och exkluderingar som det resulterar i. Mödrarna var kritiska mot den exkluderande och trånga synen på danskhet och historiebeskrivningen som lärdes ut i skolan, som enligt dem inte motsvarade den verklighet i vilken deras barn levde. Stadsdelen har en stor andel av rasifierade minoritetsboende och detta är även tydligare när det kommer till den unga generationen. Gruppen, som bestod av två vita danska mödrar och mödrar med familjebakgrund i Pakistan, Marocko och Syrien, ville ge sina barn en bredare förståelse av dansk historia och samtid än den som skolan lärde ut. Det var inte enbart en fråga om deras barn, utan gruppen tog kontakt med skolan och lyckades inkludera sin "roadtrip" som en del av undervisningen. Det presenterades för andra barn i skolan och inspirerade till flera liknande skolprojekt. Projektet ledde också till en utställning på ett staket vid den lokala tågstationen där alla boende kunde lära sig om tankarna bakom och

resultaten av barnens ”roadtrip” genom Danmark och familjehistorier som sträckte sig utanför Europa.

Mödrarna och deras fem barn packade sig in i två bilar och körde runt Danmark, för att träffas med varandras familjemedlemmar. Barnen intervjuade varandras morföräldrar och andra släktingar, för att höra hur man levde under tiden morföräldrarna var små och hur de kommit att leva på den plats där de nu bodde. Naaz, som var en av initiativtagarna till projektet, förklarar att det viktigaste var att låta barnen forska om historien och se den breda bilden av erfarenheter och familjehistorier:

Vi var kvinnor, framförallt mammor som var oroliga för hur våra barn blir betraktade i samhället. Och vi tänkte att om vi låter barnen besluta vad historia är, om vi låter dem filtrera det de ser, så blir det ett annat sätt att beskriva historien. (Naaz, Danmark)

Barnen presenterade resultatet av ”roadtrippen” i form av fotografier, måleri och berättelser ur familjehistorierna som visades i skolan och som en utställning i det lokala området. För Naaz handlade allt detta om att ge barnen en möjlighet att kräva sin nationella tillhörighet – att kunna säga att de är danskar och att de har rätt till det, trots att politikerna och det breda samhället inte accepterar dem som danskar. Att exkluderade grupper kräver tillhörighet till landet där de är födda och bor var enligt Naaz ett sätt att ändra förståelsen av dansk historia och nutid. Projektet fortsatte med en kampanj på sociala medier, som gjorde kopplingen mellan historien, nutiden och framtiden ännu mera tydlig. Danskar av olika härkomst uppmanades att publicera en bild på kontot med texten ”Jeg er Danmarkshistorie” som hänvisar både till historien och berättelsen om Danmark. Unga flickor med hijab såväl som äldre vita män poserade med texten om att vara en del av Danmarks berättelse och av den historien som görs i stunden.

”Roadtrip”-gruppen krävde också symboliskt sin rätt att vara en del av den nationella historien och hade som målsättning att förändra meningar förknippade med exkluderande danskhet. De tog bilder på sig själva och barnen vid nationella monument med plakat som betonade deras deltagande i Danmarks historia. Bilderna trycktes till postkort och publicerades även på sociala medier, för att kommunicera vad en av mammorna, Lotte, beskrev som en ”manifestation”. Även de vita mammorna

i gruppen ansåg att förståelsen av nationell tillhörighet borde vara bredare och reflektera den verklighet de såg i sina barns skolor och i området där de levde. De trånga kriterierna för nationell tillhörighet blev dock synliga också under ”roadtrip”-resan. En äldre vit släkting som gruppen besökte hade svårt att acceptera en mamma som dansk, trots att hon var född i Danmark, för att hon använde hijab. Den äldre släktingen utmanade den hijabanvändande mamman till att fylla i ett korsord för att visa att hon var dansk, vilket de eventuellt fyllde i tillsammans. Exemplet visar på de ojämlika maktförhållanden som kan karakterisera även initiativ som har ”goda avsikter”, men inte beaktar och utvecklar strategier för att motarbeta rasifierade maktpositioner bland deltagarna.

Social rättvisa över generationsgränser

Familjeband är centrala även för fantasins politik som fokuserar på generationsöverskridande rättvisa. Det här begreppet används oftast för att beskriva krav på social rättvisa som sätter olika generationer emot varandra, som när man diskuterar klimatförändringen och unga generationers rätt till en framtid (t.ex. Kenis 2021). Postetniska aktivister talar däremot om social rättvisa på ett sätt som förenar olika generationers kamp och där generationsgränserna snarare stärker kravet på social rättvisa än skiljer mellan olika grupper och intressen. Denna typ av visioner handlar om att göra slut på de generationsöverskridande orättvisor som rasismen, kolonialismen och klassklyftorna orsakar.

Sådan social rättvisa argumenteras för både av föräldrar i relation till den efterkommande generationen och av barn gentemot de tidigare generationerna. Shirley, som deltar i afrosvensk aktivism, säger att motivationen kommer från viljan att jobba för en bättre framtid för hennes barn. Hon själv får stå ut med rasistiska påhopp och vardaglig exkludering, men vill inte att liknande förhållanden ska prägla hennes barns liv när de växer upp. Därför har hon valt att bli aktiv inom föreningen som ämnar förstärka afrosvenskarnas rättigheter och arbetar emot antisvart rasism.

Det hände nånting inom mig när jag fick barn. Och det var först då som jag blev väldigt aktiv och väldigt driven. För jag känner liksom

att jag måste lämna kvar nånting åt mina barn. Dom måste få ha det bättre än jag. (Shirley, Sverige)

Vuxna barn ser tydliga orättvisor i hur deras föräldrar och även far- och morföräldrar blir behandlade. Några aktivister sammankopplar de sociala orättvisor de identifierar i de nordiska samhällena med rasismen och kolonialismen som präglat deras far- och morföräldrars livssammanhang; därmed får den historiska kontinuiteten av rasifierade orättvisor en familjeanknuten betydelse. Det upplevs sårande att föräldrar som kämpat för att komma vidare i de nordiska samhällena inte får den respekt och ekonomiska trygghet de skulle förtjäna. Den svenska gruppen Pensionsrättvisa etablerades av vuxna barn till föräldrar som på grund av migrationshistorier, kön, klass och rasifiering på arbetsmarknaden inte har möjlighet att förtjäna en pension som skulle garantera dem ekonomisk trygghet. Organisationen kritiserar det svenska pensionssystemet där rätten till pension är knuten till arbetslivshistorien inom den svenska arbetsmarknaden och lönenivån under arbetslivet, vilket leder till att pensionssystemet inte enbart reflekterar utan också skärper rasifierade hierarkier och klasskillnader.

Ja, för mig är det ju en väldigt personlig fråga på så vis att jag ser hur min familj blir påverkad av det här och hur jag på något sätt alltid har förstått att mina föräldrars pension skulle bli ett problem. Att den skulle vara väldigt liten och otillräcklig. Jag har alltid oroat mig för det och också förstått att jag behöver bidra till den. [...] Och det är inte bara mina föräldrar, jag har ju många i min omgivning där jag ser det här, förstår att så här kommer det att bli. (Amber, Sverige)

Som Ambers ord ovan visar, handlar generationsöverskridande social rättvisa inte enbart om ens egna föräldrar eller andra släktingar. Familjebanden används för att utveckla en intersektionell analys av hur kön, rasifiering, klass, migrationshistorier och andra sociala orättvisor kännetecknar de nordiska samhällena. De används för att föra fram behovet av en ny radikal politik som skulle förbättra situationen för de grupper som i dag marginaliseras av systemet.

Social rättvisa kan också förena olika generationer av rasifierade minoritetsgrupper genom ett mönster av politisk aktivism som de yngre

lär sig i hemmiljön. Inte alla postetniska aktivister har politiskt aktiva föräldrar eller släktingar, men en del har lärt sig hemma att det är viktiga mål i sig att delta i föreningsliv och söka en politisk lösning. Zeinab och Lania, som är aktiva inom antirasistisk feminism, upplever att den kunskap om organisering de fått hemifrån är en värdefull gåva som får dem att tro på förändring.

Zeinab: När det gäller just aktivistbiten har vi väl samma bakgrund. Och det har väl kommit hemifrån väldigt mycket. Vi har politiskt aktiva föräldrar som var politiska i hemlandet. Och vi växte upp med de samtalen hemma. Alltså det har varit en del av vår uppväxt utan att vi egentligen har reflekterat över det. Det har bara varit så. Men sen ju äldre vi har blivit har vi förstått att vi har fått med oss en kunskap gratis. (*Lania:* Ett privilegium liksom.) [...] Så vi har alltid varit med på våra föräldrars möten och aktiviteter. Och det har ju resulterat i att vi själva har förstått att man kan förändra, man kan påverka. (*Zeinab & Lania, Sverige*)

Intergenerationella relationer är därmed för många en styrka, och den sociala rättvisan som man kräver är en viktig motivation för att delta i aktivism. I stället för den gängse förståelsen av intergenerationell rättvisa, där olika generationers agerande och intressen presenteras i motsats till varandra, visar postetniska aktivister på kontinuitet mellan olika generationer och relationernas betydelse för drömmar om social rättvisa.

Drömmar om gränsöverskridande solidaritet

Internationalism och solidaritet över nationella gränser har en lång tradition i många vänsterrörelser samt i den svarta radikala traditionen och delar av den globala feministiska rörelsen (Virdee 2017; Sandwell 2018; Umoren 2018; Narayan 2019). Att se sin egen aktivism och den lokala kampen som knutna till globala orättvisor och maktförhållanden är vanligt bland postetniska aktivister, vilken av de olika formerna man än mobiliserar sig i. Dels handlar det om familjehistorier och familjeband som finns i olika delar av världen, men ännu viktigare är den politiska analysen där rasismen, kolonialismen, imperialismen och/eller islamo-

fobin ses som globala fenomen. Trots olikheterna i de fem övergripande formerna av postetnisk aktivism har de alla gemensamt en analys av de nordiska länderna som knyter an till processer i andra delar av världen, vare sig det handlar om den västerländska kampen mot terrorism, strukturell rasism mot svarta människor eller rasifierande processer inom den feministiska rörelsen. Därmed har även drömmarna om förändring och visionerna om ett bättre samhälle ofta ett inslag av internationalism och gränsöverskridande solidaritet.

Många aktivister kritiserar den europeiska och nationella gränsregimen som hindrar flyktingar och andra grupper i behov av skydd från att ta sig till de europeiska länderna eller få laglig rätt att stanna i dessa länder. Att frågan om gränspolitik kommer upp så ofta i diskussionerna kan delvis bero på tiden då intervjuerna gjordes, en stor del av dem sammanfaller med det som europeiska forskare kallat för ”sommaren av migration” 2015 (t.ex. Gutiérrez Rodríguez 2018) och de följande åren, då politiska debatter kretsat kring frågor om migration och gränspolitik, men de nordiska samhällena även sett en ökning av praktisk solidaritetsaktivism. Många postetniska aktivister deltog i aktivismen att stödja de nyanlända under hösten 2015 och vintern 2016, en del även efter denna intensiva period. Samtidigt poängterar aktivisterna att de nordiska länderna stödjer repressiva regimer i länder från vilka människor flyr genom handelsrelationer och deltar i Europeiska unionens politik som leder till att de skyddsbehövande riskerar sina liv när de försöker ta sig till Europa. Bahar säger att hon drömmer om öppna gränser och ett humant samhälle, vilket är i stor motsättning till det hon ser omkring sig.

Att människor som kommer hit får den hjälp som dom behöver, vilket man absolut inte får i dag. Det är hemskt det som pågår. Så öppna gränser skulle jag vilja ha. Framför allt skulle jag vilja att Sverige inser sin egen roll i det globala, att man inte kan förvänta sig att man ska ha stängda dörrar när man är en stor del av det som orsakar alla krig, att man säljer en massa vapen till länder som är diktaturer, som till länder som dom här människorna kommer ifrån. Jag är en sån person som har kommit från ett sånt land som jag vet att Sverige indirekt har hjälpt. [...] Så att det skulle jag vilja, det är en dröm jag har att man ska kunna ha en mer verklighetsförankrad självbild

och utifrån det ska man kunna ifrågasätta och sätta stopp för det. Så öppna gränser och ingen vapenförsäljning. Och ett humant samhälle skulle jag vilja ha där man har en människosyn som jag kan ställa mig bakom. (Bahar, Sverige)

Internationalism och gränsöverskridande solidaritet är närvarande också i olika diasporiska evenemang och demonstrationer, där den politiska kampen i andra delar av världen blir en del av den lokala kampen i de nordiska länderna. Trots att diasporisk organisering ofta hänvisas till som en orientering mot hemlandet som migranterna lämnat när de bosatt sig i ett nytt land (Toivanen 2014), är diasporisk politik inte nödvändigtvis i motsättning till en internationalistisk analys av globala maktförhållanden. Intresse för till exempel kurdisk eller chilensk politik behöver inte betyda att analysen begränsar sig till ett snävt nationellt eller etniskt perspektiv. Diasporisk orientering kan öppna upp för förståelse av länkarna mellan olika typer av postkoloniala kamper eller hur den globala kapitalismen binder ihop olika delar av världen genom processer av exploatering och vinstproduktion. Detta är en del av de postetniska och kreoliserande processerna inom aktivismen som jag beskrev i början av kapitlet.

Den palestinska frågan har samlat bred solidaritet som förenar grupper med familjeband till Palestina med dem som känner för den muslimska eller regionala solidariteten och dem som över lag relaterar till de orättvisor palestinierna utsatts för i decennier. De stora demonstrationerna under 2019 i Chile och Libanon följdes noggrant av många inom diasporan i de nordiska länderna. Att se sambanden mellan de olika protesterna och den politiska kampen i dessa länder samt länka dem till det som samtidigt sker i Norden är kanske inte väldigt utbrett, men en del postetniska aktivister hänvisar till de gemensamma dragen i politiska kamper som tar plats över världen.

Här i Sverige följer jag slaviskt den libanesiska revolutionen. Jag har stundtals känt mig ensam och separerad då det ligger en hel kontinent mellan mig och mitt hemland. Men jag ser mina vänner som, likt mig, flytt ifrån andra delar av världen följa sina revolutioner. Och jag ser likheterna i hur vi alla håller andan och följer utvecklingen

millimeter för millimeter. För det är någonting större som händer just nu. Och i min ensamhet har jag hittat bröder och systrar i revolutionen, på platser jag inte vet någonting om, men vars kamp för rättvisa jag känner utan och innan. Vi enas i drömmen om en bättre och mer rättvis framtid. Vi skriker varandras slagord. Vi sjunger varandras sånger. Vi viftar med varandras flaggor. Och jag känner mig mindre ensam. (Fattah 2019)

Några aktivister säger rent ut att de tänker sig att de deltar i en internationell rörelse. Trots att de arbetar lokalt och fokuserar på frågor som är aktuella i deras vardag, ser de sig som en del av en större helhet. De relaterar till mobiliseringar emot rasifierade hierarkier och klassorättvisor som de känner igen från andra länder. Detta kräver inte att gruppen har etablerade relationer till organisationer utomlands, utan det handlar om föreställningar om gemenskap och fantasins politik.

Vi ser oss som en del av en större rörelse, inte bara en större rörelse nationellt utan en större rörelse internationellt. För vi vet ju att människor kämpar även i andra delar av världen för sina rättigheter. (Ahmed, Sverige)

Att välja en öppen framtid

Alla de tidigare diskuterade drömmarna och framtidsvisionerna har följt en narrativ logik som utgår från historien till nutiden eller från nutiden till framtiden, ibland hela tidslinjen från historien till framtiden. Sådana drömmar och visioner tar fasta på de existerande rasifierade och könsrelaterade hierarkierna, men utvecklar tankar om politisk förändring som leder bortom sådana strukturer och processer. Frön till förändring finns i samtiden och det nya ligger som en möjlighet i dagens kamp. Till skillnad från dessa visioner finns även drömmar som medvetet bryter med dagens läge och vill lämna tanken om hierarkiska strukturer och historisk kontinuitet av orättvisor vid sidan om, för att kunna utveckla visioner om en bättre framtid. I stället ser man framtiden som ett tomt rum, där nya sätt att leva tillsammans fantiserar fram och prövas. Dessa drömmar vänder om den temporala logiken genom att börja i framtiden

för att experimentera med dess betydelse för samtiden – kan vi se nutiden på ett annat sätt ifall vi börjar från ett framtidsperspektiv?

Aktivist- och konstprojektet *We should all be dreaming* (WSABD) har utvecklats av två svarta finska feminister, skribent-aktivisten Maryan Abdulkarim och koreografen Sonya Lindfors. Det har iscensatts på konstfestivaler och andra kulturevenemang i olika europeiska länder, men också organiserats för lokala aktivister i Helsingfors som velat tänka bortom köns-, klass- och rasifierade maktförhållanden. Tanken är att kollektivt drömande kan vara ett sätt att utveckla radikala utopier tillsammans. Konceptet utgår från att samla en grupp kring middagsbordet för att diskutera tillsammans, lyssna på varandra och leka med tanken om hur världen kunde se ut om de nuvarande hierarkierna inte existerade. Att äta tillsammans är ett vanligt sätt att umgås och skapa sammanhållning som är känt runt världen; därför har Abdulkarim och Lindfors beslutat att organisera evenemangen kring middagsbordet. Under middagen bjuds deltagarna att diskutera sina drömmar och tankar om framtiden med ett perspektiv på 40 år respektive 100 år och 1000 år från dagens läge. I tillägg till den spontant utvecklade diskussionen i gruppen ingår tal som är förberedda på förhand, där visioner om ett drömsamhälle om 40, 100 och 1000 år presenteras.

Abdulkarim och Lindfors (2019) har skrivit en dialog som öppnar upp tankarna bakom WSABD. De ser kollektivt drömande som en proaktiv handling, i stället för de ofta reaktiva handlingar aktivisterna tvingas till i ett samhälle karakteriserat av rasism, sexism och kapitalism. Drömmarna ger ett utrymme för frihet och en möjlighet att tänka annorlunda, när livet annars är fullt av vardaglig kamp mot förtryckande strukturer. Abdulkarim och Lindfors poängterar att drömandet ska vara kollektivt för att kunna producera förändring. Detta leder till frågan om hur kollektivet skapas och vem som ingår i "viet". Deras svar på frågan är att man behöver vara medveten om de strukturella hierarkierna och deras betydelse för sociala sammanhang, men samtidigt behövs öppenhet för möjligheten att drömma med och för andra som inte positioneras på samma sätt. Därtill förespråkar de att man involverar andra människors perspektiv i sina drömmar. Det handlar alltså inte om skilda enklaver, utan om överskridande av hierarkiserade gränser utan att förbise deras makt.

S: Hur kan man praktisera kollektivt drömmande? Och innan vi kan drömma kollektivt behöver vi på något sätt fastställa ett ”vi” ...

M: Jag tror att vi ställer dessa frågor utan att vänta på att få svar. Vi alla drömmer och att ha en plattform där man kan drömma tillsammans ger oss möjlighet att förhandla mellan olika drömmar. Din dröm blir min, eller i alla fall är jag en berörd part av det, för att jag existerar nära dig, med dig i samma rum, samma gemenskap ... (Abdulkarim & Lindfors 2019, s. 62)

Dialogen mellan Abdulkarim och Lindfors slutar med två frågor. Den första öppnar upp för tankar om framtidens möjligheter: ”Hur skulle världen se ut efter all denna kamp?” Den andra frågan återvänder från framtiden till en vision om nutiden: ”Hur skulle detta ögonblick se ut utan all kamp?” Den temporala logiken i denna fantasins politik följer inte en linjär utveckling, utan rör sig i stället som en hermeneutisk spiral från framtiden till nutiden för att sedan igen öppna upp för framtiden men från ett nytt perspektiv.

WSABD-projektet är inspirerat av dekolonialt tänkande och afrofuturism. Dess mål är att skapa social förändring och nya tankesätt, för att inte låsa sig i de existerande förtryckande strukturerna och representationerna. Evenemangen börjar med den afrikanamerikanska jazzmusikern och tänkaren Sun Ras ord: ”Det möjliga har prövats och misslyckats. Nu är tiden framme för att prova det omöjliga!” Efter Sun Ras bortgång har den estetik han utvecklade förknippats med afrofuturism och inspirerat efterkommande generationer, inklusive de svarta feministerna i Finland. Även andra postetniska aktivister i Finland har varit inspirerade av drömmandet som både individuellt och kollektivt medel för förändring. Det årliga #StopHatredNow-evenemanget, som samlar kulturarbetare, aktivister och konstnärer för att tala om antirasism, feminism, intersektionalitet, vithet och dekolonialitet, fokuserade på temat ”makt och förändring” 2018. En halv dag, med flera programinlägg, var ägnad åt diskussioner om framtiden och drömmar. Bland dem som diskuterade ingick dokumentaristen Carmen Baltzar med romsk bakgrund, den samiska politikern Pirita Näkkäljärvi och transaktivisten Panda Eriksson. De kommenterade svårigheterna i att drömma och visionera framtiden när man är

mitt uppe i en vardaglig kamp om sina rättigheter, ett hektiskt arbetsliv och tidskrävande volontärarbete. Baltzar tog upp hur sociala strukturer hindrar rasifierade minoriteter från att drömma för att deras historia osynliggörs, och den långa erfarenheten av förtryck gör det svårt för till exempel romer att se ett slut på det. Den vardagliga otryggheten gör också drömmandet svårt och drar ner på energin. Baltzar argumenterade dock för att drömmandet just av dessa orsaker är väldigt viktigt. Att drömma är att skapa hopp och motstånd, för det behövs en vision om en annan värld för att orka fortsätta den vardagliga kampen.

Fantasins politik och antirasistiska mål

Kapitlet har analyserat betydelsen av avbilder och fantasins politik för den delen av antirasismen som jag kallar postetnisk aktivism. Det som skiljer postetnisk aktivism från andra typer av antirasism är den ständiga närvaron av förtryckande processer och strukturer i aktivisternas vardagsliv som gör drömmar och framtidsvisioner speciellt viktiga. Drömmarna handlar inte enbart om politiska målsättningar och handlingsförslag, utan om att skapa hopp och orka kämpa i ett samhälle som är konstruerat på sätt som försvårar rasifierade minoriteters möjligheter till ett värdigt liv eller möjligtvis ett liv över huvud taget (Ahmed 2014). Fantasins politik inom postetnisk aktivism utvecklar dock visioner om en bättre framtid som kan vara befriande även för andra samhällsgrupper, genom dess fokus på social förändring bortom köns-, klass- och rasifierade hierarkier. Den fantasins politik som postetniska aktivister skapar knyter också an till visioner och drömmar inom andra politiska traditioner, framförallt traditioner som länge präglat delar av vänsterrörelsen, feministiska mobiliseringar och andra former av antirasism. Som exemplen i kapitlet visar är inte alla drömmar och visioner utvecklade i separatistiska aktivistgrupper, utan sammansättningen av dem som drömmer och visionerar tillsammans varierar. Samtidigt är det viktigt att inte förbise skillnaderna i deltagarnas positioneringar och deras relation till samhällsstrukturer, för att drömmandet ska behålla sin radikala potential och inte bli skadligt för dem som deltar.

Postetniska aktivister i de studerade nordiska länderna har flera olika drömmar om frihet och rättvisa som möjliggör fantasins politik. En del

drömmar och visioner tar avstamp i kolonialismens historia eller familjehistorier för att skapa en bättre framtid. Andra drömmar bygger på generationsöverskridande rättvisa eller internationalistiska traditioner. Det finns även drömmar som ser framtiden som ett öppet rum där allt är möjligt och vill låta framtiden inspirera den nutida kampen. Fantasin kan "göra ett politiskt arbete" genom att ingjuta hopp och öppna för nya tankesätt om samhällelig förändring. Fantasin är inte främmande för vardagen eller fristående från kampen mot köns-, klass- och rasifierade hierarkier, utan en nödvändig del av den politiska kampen och viljan att arbeta för en bättre framtid. Fantasins politik kan binda ihop olika människor och grupper, men den är beroende av att utforma ett "vi" som kollektivt drömmer eller delar visioner. Eller, snarare sagt, bearbetas olika typer av fantasins politik av flera kollektiv, som också är i rörelse och vars gränser ständigt förhandlas i den vardagliga politiken.

Forskningen som kapitlet baserar sig på finansierades av Finlands Akademi (beslut 313523).